

7 сент. – С. 3.

7. Лотман Ю. М. Структура художественного текста / Юрий Михайлович Лотман. – М. : Наука, 1970. – 271 с.

8. Мак-Люэн М. Галактика Гутенберга: становление человека печатающего / М. Мак-Люэн. – К. : НИКА-Центр, 2004. – 432 с.

9. Хабермас Ю. Моральное сознание и коммуникативное действие / Ю. Хабермас. – СПб. : Наука, 2000. – 250 с.

10. Юнг К. Г. Об отношении аналитической психологии к произведениям художественной литературы / К. Г. Юнг // Проблемы души нашего времени. – М. : Прогресс, 1993. – С. 58–59.

Карасьова О.

– кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури Донбаського державного педагогічного університету
УДК 821.161.2–32.09

ОСМИСЛЕННЯ ЕРОСУ В КУЛЬТУРНОМУ КОНТЕКСТІ ТА СУЧАСНІЙ КРИТИЦІ

У статті зроблено спробу дослідити феномен еросу. Визначено культурний контекст осмислення еросу. Проаналізовано останні наукові розвідки щодо концептуалізації тілесності, ідентифікації та систематизації різновидів еросу, а також щодо образного поля іронії та еросу.

Ключові слова: ерос, тілесність, психоаналіз, образне поле, інтелектуальний образ, поетика.

Карасьова О.

– кандидат филологических наук, доцент кафедры украинского языка и литературы Донбасского государственного педагогического университета

ОСМЫСЛЕНИЕ ЭРОСА В КУЛЬТУРНОМ КОНТЕКСТЕ И СОВРЕМЕННОЙ КРИТИКЕ

В статье сделана попытка исследовать феномен эроса. Определен культурный контекст осмысления эроса. Проанализированы последние научные исследования относительно концептуализации телесности, идентификации и систематизации разновидностей эроса, а также относительно образного поля иронии и эроса.

Ключевые слова: эрос, телесность, психоанализ, образное поле, интеллектуальный образ, поэтика.

Karablyova O.

– Candidate of Science (Philology), senior lecturer of the department of the Ukrainian language and the literature of Donbass State Teachers' Training University

COMPREHENSION OF EROTICISM IN THE CULTURAL CONTEXT AND MODERN CRITICS

In the article there is made the attempt to investigate the phenomenon of eroticism. There is also defined the cultural context of comprehension of eroticism; there are analyzed the recent scientific researches concerning the conceptualization of corporeality, the identification and systematization of the varieties of eroticism, and concerning the image-bearing field of irony and eroticism.

Key words: *eroticism, corporeality, psychoanalysis, image-bearing field, intellectual image, poetics.*

Постановка проблеми. Феномен еросу постає поруч із такими феноменами, як мова, комунікація, влада і визначається однією з найголовніших засад людського буття. Еротична тематика широко відбита в образотворчому і сценічному мистецтві, літературі. Релігія, філософія, тобто все, що формує морально-етичні засади життя людини в соціумі, прагнули контролювати цей феномен, підпорядковувати своїм ідеям. У постмодерну епоху ерос вийшов на «авансцену культури», потужно активізувався в сучасному дискурсі.

Не відкидаючи індивідуальні, соціальні й історичні джерела еротизму, спробуємо розширити розуміння цієї проблеми. Наше **завдання** полягає в намаганні відтворити культурний контекст осмислення еросу, звернути особливу увагу на здобутки в сучасній критиці.

Аналіз останніх досліджень. Еротично-сексуальна проблематика як предмет наукового дослідження постала на початку ХХ століття. До розв'язання цієї проблеми долучилися західно-європейські дослідники: М. Мерло-Понті, Ж. Батай, Ж.-П. Сартр, М. Фуко та інші. Російський дискурс представлений іменами В. Соловйова, М. Федорова, М. Бердяєва, В. Розанова. Потужний внесок належить працям психоаналітиків: З. Фрейда, А. Адлера, К.-Г. Юнга, Е. Фромма та ін.

Початок третього тисячоліття ознаменувався новими дослідженнями в цій галузі: П. Брюкнера, М. Цемборської-Лебоди, І. Осинівської. На українських теренах першою систематичною працею з проблеми тілесності (у т. ч. еротизму) є книга «Метафізика тілесності» О. Гомілко. Ці останні наукові дослідження ми спробуємо проаналізувати.

Виклад основного матеріалу дослідження. Осмислення феномену еросу варто розпочати з екскурсу в ранню добу християнства, коли у християнських колах намагалися керувати тілом. На думку Климента Олександрійського (кінець II століття), треба утримуватися від бажань, зберігати цнотливість, і, дотримуючись тілесної чистоти, «досягати чистоти душі, вічної й непохитної, доступної для обох статей» [1, с. 266].

Панотці-пустельники і католицькі святі «вдавались до крайнощів у приборканні тіла (цілували виразки хворих на чуму)» [1, с. 264], з метою нейтралізації еротичного компонента знищували тіло фізичне, «щоб прискорити набуття тіла-у-славі (це тіло є духовним і наділене властивостями: безпристрасністю, легкістю, тонкістю і світлом)» [1, с. 264]. Позбутися влади еросу, за святим Амвросієм,

«означало позбутися того тавра, тієї перепони, яка відокремлює людину від Христової досконалості» [1, с. 264–265].

У середньовічній містиці (Бернар Клервоський, Елред Ріволкський та ін.) ідея духовної міграції викристалізувалась у формулу екстатичного кохання, за яким душа перебуває там, де кохає, а не там, де живе (у грішній плоті). Це визначення підтверджувалося євангельськими словами Христа: «Ваше серце там, де перебуває ваш скарб» (Мат. 6: 21). У контексті такої християнської концепції перебувають твори відомого трубадура Жофре Рюделя. Біографії багатьох співців пристрасного кохання рясніють подробицями пошуків далекої «Дами серця». Серце кожного поета не тільки журиться за коханою, під дією сили бажання воно долає відстань і зливається з серцем коханої; навіть під час сну душа трубадура знаходиться біля «Дами серця». Подекуди зустрічаються приклади не тільки духовного єднання, але й тілесного (Арно Даніель), що презентують тонку словесну гру зі словами «серце» і «тіло» (cor(s), cors).

На думку О. Гомілко, у ХІХ ст. відбулася концептуалізація тілесності в роботах С. К'єскергора та Л. Фейєрбаха. Тілесність визнається ними як онтологічна передумова людини, і лише за цієї умови чуттєвість (у т. ч. еротизм) набуває справжньої онтологічної значущості. Наступний етап належить «філософії життя» Ф. Ніцше: у його інтерпретації «людське тіло набуває значення бутійного суцього і є агентом до влади» [2, с. 72]. Інші представники «філософії життя», філософи культури В. Дільтей, О. Шпенглер та інші вважають, що життя, ерос є синонімом «безпосереднього переживання людиною дійсності» [2, с. 91]. Е. Гуссерль підтверджує той факт, що «тілесність є принциповим визначником феномену людини та її буття» [2, с. 92]. Феномен тілесності привернув до себе значну увагу після появи наукових робіт М. Мерло-Понті (40–50 рр. ХХ ст.), який з'ясовує природу тіла в сексуально-еротичному досвіді.

Не слід забувати й про класичну гілку осмислення еросу у працях психоаналітиків, які потім плідно використовувались феміністичною критикою. Досить пригадати З. Фрейда, для якого любов виступає як чистий людський вимір сексуальності. У індивідуальній психології Адлера любов на рівних «конкурує» з дружбою, розкриваючи конкретний зміст одного з основних понять «Соціального відчуття (інтересу)». К. Г. Юнг присвятив два томи спеціальному дослідженню теми «лібідо» (його метаморфозам і символам), де спробував розвести фрейдівське і власне розуміння лібідо, любові і сексуальності, «виводячи дискурс» про лібідо, осмисленого як енергетична структура, в концепцію індивідуації. Якщо дати загальну характеристику поглядів психоаналітиків на

любов, то можна сказати, що вони концентруються навколо проблеми статевої любові, а філософські аспекти психоаналітичних концепцій любові утворюють контури і цілком органічно, хоч і дуже своєрідно, впливаються в русло того філософського напрямку, який у російській еротичній літературі одним із її лідерів М. Бердяєвим було позначено як «філософія статі й любові». З вищеназваних психоаналітиків, мабуть, тільки погляди К.-Г. Юнга, В. Франкла, А. Маслоу і Е. Фромма «розмивають» ці контури.

У другій половині ХХ століття, як наголошує О. Гомілко, контекст осмислення еросу збагачується «вельми цікавою роботою Ж. Батая «Еротизм. Смерть та чуттєвість», де він аналізує еротизм у контексті релігійного досвіду і стверджує, що еротизм має істотне і таємниче значення у житті людини і що лише засобами науки його осягнути неможливо. Еротизм є суто людським феноменом, що невідомий тваринному світу» [2, с. 314]. Ж. Батай розрізняє три види еротизму: фізичний, емоційний та релігійний.

О. Гомілко зазначає, що до подальшого становлення дискурсу про тілесність долучилися: Ж. Лакан (значення тіла у формуванні его «стадія дзеркала»); М. Фуко (аналітика біовлади); Ж.-П. Сартр (тема сексуальності), а російський дискурс навколо еротизму розгорнули В. Соловйов, М. Федоров, М. Бердяєв та В. Розанов. Позиція останнього в питанні людського єства й тілесності дещо відрізняється від «узвичаєної російської духовної традиції» [2, с. 318], бо він наголошує, що сексуальні відносини пов'язані із людською самореалізацією та концепцією безсмертя.

У сучасній російській критиці багато уваги приділяється ідентифікації різновидів еросу. Зокрема, у книзі М. Цемборської-Лебоди [4] йдеться про значимість еросу та необхідність систематизації його різновидів у хронологічному та духовно-аксіологічному аспектах. Вона наголосила продуктивність герменевтико-філософських аспектів поетичних концептів, наприклад, у творчості Вяч. Іванова. Нею був започаткований шлях порівняльно-систематичного аналізу поетичних концептів еросу на основі зіставлення творчості конкретного поета з пізнішим культурно-філософським контекстом, а саме: з думками М. Бубера, П. Клоделя, К.-Г. Юнга, Е. Левінаса, П. Тілліха, М. Бахтіна та ін. Основні акценти поставлені на розрізненні любові еротичної та агапічної та на «ероетиці» поетичного концепту. Фактично, М. Цемборська-Лебода увінчує феноменологічну гілку дослідження еросу у найкращих традиціях М. Бердяєва та В. Соловйова. У сучасному психоаналізі, на нашу думку, найбільшою повнотою уявлень про любов наділена концепція «Мистецтва любові» Е. Фромма.

Сучасна дослідниця образного поля іронії та еросу

І. Осинівська, «виходячи з припущення про існування не історичної, а текстуальної та контекстуальної єдності поняття» [3, с. 6], доводить, що «можливо побудувати певну характерологічну картину феномена, яка претендує не на винайдення його визначення, а на його опис» [3, с. 6]. На основі теорії «образного поля», розробленої І. Осинівською, можна структурувати елементи сюжету, адже згідно з дослідницею, «поряд з теоретичною моделлю світу, існуючою у кожному епоху, є певне образне поле, інваріантне щодо будь-якої теоретичної моделі» [3, с. 6]. Класична сюжетика входить до поняття інваріантності епохи. І. Осинівська розглядає феномен еросу у зв'язку з феноменом іронії. Обрана методологія визначає дослідницький горизонт, у якому «ерос... виступає у своєму «наївному» значенні, без спеціального протиставлення грецькому «αγάπη» (агапе) або «φιλία» (філія). ... Така позиція – свідомо відмова від визначення поняття. ... ерос... розглядається як асоціативна сукупність уявлень. Його значення розпливчасте» [3, с. 109]. Авторка, «намагаючись виявити ще один спосіб функціонування предмета, розглядає його у світлі поетики – як систему образів» [3, с. 5], які виявляються сталими складовими пропонованої моделі, але такими, які мають потенцію до вільного розгортання й специфічного формовтілення в той чи інший історично окреслений відрізок часу.

За І. Осинівською, «феномен (іронія, ерос) береться як «симулякр», як ім'я без значення та історії. Розгляд ведеться так, ніби про значення імені феномена нічого не відомо й про його зміст можна судити тільки контекстуально, тобто виходячи з реальних, конкретних виявів цього поняття у тексті» [3, с. 5–6]. Образне поле – це специфічний простір, який відкривається через поетику, що дозволяє називати його поетичним простором. Цей простір:

1. реалізується через тексти, які розглядаються як єдиний текст;
2. виявляється через образи (характеристики, уявлення), які розглядаються як мотиви;
3. дозволяє бачити явища у їх діалозі;
4. демонструє розімкненість поетик цих явищ.

Остання визначена риса простору образного поля надзвичайно важлива для усвідомлення довільних внутрішньоструктурних єдностей чи потенцій щодо утворення таких єдностей (реалізованих на сюжетному рівні), які є одночасно гармонійним втіленням кількох поетик у межах одного образного поля феномена. І. Осинівська застосовує ідею інтелектуального образу для розкриття змісту категорій гуманітарного знання. При цьому вона спирається на емпіричне вивчення та зіставлення текстів, через які і виявляються

спільні характеристики іронії й еросу. Спираючись на досягнуті результати гуманітарного знання, вона отримує якісно новий результат – інтелектуальний образ категорії як єдності різнобічних її характеристик. Інакше кажучи, це тип наукової ментальності, специфічний для гуманітарного знання, але такий, що не збігається ні з історичними, ні з психологічними інтерпретаціями цивілізаційних феноменів. У підсумку вдається знайти специфічний спосіб функціонування таких явищ, як *«іронія й ерос, які виявляють свій аїсторизм та інтертекстуальність, інакше кажучи, свій певний константний і універсальний зміст»* [3, с. 178].

З-поміж ідей, висловлених Р. Бартом, Ю. Крістєвою, Ж. Бодріаром та Ю. Лотманом, що суттєво вплинули на розробку та виявлення образного поля та «розгляд феноменів у якості поетичних систем» [3, с. 7], І. Осинівська окремо виділяє ідеї, розроблені в працях Г. Башляра, зазначаючи, що «він розумів поетику саме як систему образів, що живуть у людській уяві, і застосував метод поетики в дослідженні явищ інертного світу, використовуючи тексти як сховища цих образів» [3, с. 7]. І. Осинівська наголошує на башлярівському розумінні поетики, яка є «шлейфом образів, структурою феномена», поза інтелектуальною грою назв «психоаналіз» та «поетика» в дослідженнях Г. Башляра. І. Осинівська вперше в російській літературі спробувала виявити й описати образне поле на прикладі поетики іронії та еросу; визначила фундаментальні характеристики еросу як феномена образного поля: *маскарадність, театральність, умовчання, гра, амбівалентність, імморалізм, таємничість, хвороба, сп'яніння, смерть, божественність, демонічність, руйнівність, мандри (рос. странничество)* та ін., подала альтернативне вирішення проблеми підходу до вивчення феноменів, які виявляються трансцендентними історичному часові, автору і одиничному тексту.

Висновки дослідження. Феномен еросу привертав і привертає увагу людей у всі часи. Зверненням до нього рясніє переважна більшість філософських, мистецьких та літературних сюжетів. «Особливість еротизму ... полягає ... в запереченні дисконтинуальності й утвердженні континуальності життя» [2, с. 227]. Тема еротизму – одна з провідних тем, наявна в західному дискурсі, але недостатньо представлена у вітчизняних теоретичних дослідженнях, тож відкриваються широкі можливості наукового аналізу цього феномену в перспективі.

Література

1. Брюкнер П. Парадокс любові : есей / Паскаль Брюкнер. – К. : Грані-Т, 2012. – 344 с. – (Серія «De profundis»).
2. Гомілко О. Метафізика тілесності: концепт тіла у філософському

дискурсі / Ольга Гомілко. – К. : Наук. думка, 2001. – 340 с.

3. Осиновская И. Ирония и эрос / Инна Осиновская. – М. : “Памятники исторической мысли”, “Российская политическая энциклопедия” РОССПЭН, 2007. – 208 с.

4. Цемборская-Лебода М. Эрос в творчестве Вячеслава Иванова. На пути к философии любви / Мария Цемборская-Лебода. – Томск – М. : Водолей Publishers, 2004. – 256 с.

Разживін В.

– кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури Донбаського державного педагогічного університету

УДК 821.111(73)-311.3.09 “19/20”

**ЖАНР ВЕСТЕРНУ ЯК ХУДОЖНЄ ВТІЛЕННЯ ІДЕЇ
АМЕРИКАНСЬКОГО ІНДИВІДУАЛІЗМУ**

Стаття присвячена дослідженню сучасної белетристики, зокрема роману-вестерну. У ній проаналізовано твори представників цього популярного жанру, визначено їх специфіку в контексті здобутків масової літератури, розглянуто питання соціальної спрямованості вестерну.

Ключові слова: масова література, вестерн, жанр, американський індивідуалізм, соціальна спрямованість.

Разживин В.

– кандидат филологических наук, доцент кафедры украинского языка и литературы Донбасского государственного педагогического университета

**ЖАНР ВЕСТЕРНА КАК ХУДОЖЕСТВЕННОЕ ВОПЛОЩЕНИЕ ИДЕИ
АМЕРИКАНСКОГО ИНДИВИДУАЛИЗМА**

Статья посвящена исследованию современной беллетристики, в частности романа-вестерна. В ней проанализированы произведения представителей этого популярного жанра, определена их специфика в контексте достижений массовой литературы, рассмотрен вопрос социальной направленности вестерна.

Ключевые слова: массовая литература, вестерн, жанр, американский индивидуализм, социальная направленность.

Razhyvin V.

– Candidate of Philological Science (PhD), Associate Professor of the Chair of Ukrainian Language and Literature of Donbass State Teachers' Training University

**THE GENRE OF WESTERN AS A LITERARY EMBODIMENT OF THE
IDEA OF AMERICAN INDIVIDUALISM**

The article is devoted to the study of contemporary fiction, especially the novel-western. The process of becoming this genre and the basic formulaic elements are considered in the article. The certain M.Brand's and L. L'Amour's works are analyzed and their specificity is defined in the context of achievement of mass literature, and the issue of their social orientation is also discussed.